

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ THE ESSENTIAL CHARACTERISTIC OF INTELLECTUAL CAPITAL

УДК 65.01:65.013

Мазнев Г.Є.

професор, завідувач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Зайка С.О.

к.е.н., доцент кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Грідін О.В.

старший викладач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

У статті проаналізовано основні підходи до визначення сутності інтелектуального капіталу. З'ясовано, що дана економічна категорія є досить різнобічною, а більшість зарубіжних та вітчизняних учених дають лише загальне її визначення. Встановлено, що інтелектуальний капітал – це різнобічне явище, що формується як результат взаємодії людського з іншими видами капіталу, зумовлює отримання нових знань, забезпечує створення додаткової вартості і конкурентних переваг підприємства та активізацію інноваційної діяльності на всіх рівнях економіки.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інтелектуальні активи, персонал підприємства, інтелектуальна власність, інтелектуальні здібності.

В статье проанализированы основные подходы к дефиниции «интеллектуальный капитал». Выяснено, что данная экономическая категория является достаточно разносторонней, а большинство зарубежных и отечественных ученых дают лишь общее ее определение. Определено, что интеллектуальный капитал – это разностороннее

явление, формирующееся как результат взаимодействия человеческого с другими видами капитала, обуславливающее получение новых знаний, обеспечивающее создание дополнительной стоимости и конкурентных преимуществ предприятия и активизацию инновационной деятельности на всех уровнях экономики.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, интеллектуальные активы, персонал предприятия, интеллектуальная собственность, интеллектуальные способности.

In the article the basic approaches to defining the essence of intellectual capital. It was found that this economic category is quite versatile and most foreign and domestic scientists give only a general definition of it. Established that intellectual capital is a versatile phenomenon, formed as a result of human interaction with other types of capital, makes the new knowledge provides an additional value and competitive advantage and intensification of innovation at all levels of the economy.

Key words: intellectual capital, intellectual assets, personnel, intellectual property, intellectual abilities.

Постановка проблеми. Невід'ємним елементом розвитку інноваційної економіки є формування ринку інтелектуального капіталу, інновацій, наукових і інтелектуальних послуг, прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо. При цьому пріоритетним напрямом діяльності сучасних господарюючих суб'єктів є формування та ефективне використання інтелектуального капіталу як основного рушійного фактора «економіки знань», що забезпечує високу конкурентоспроможність і лідируючі позиції на вітчизняному та світовому ринках, економічне зростання, підвищення якості та рівня життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем формування та використання інтелектуального капіталу присвячено багато наукових праць як закордонних, так і вітчизняних учених, серед яких: С. Алберт, К. Бредлі, Е. Брукінг, А. Гапоненко, Дж. Даум, С. Ілляшенко, Л. Едвінссон, В. Касьяненко, Б. Мільнер, Л.Г. Мельник, С. Пайк, Й. Руус, Г. Сент-Ондж, Т. Стюарт, Л. Фернстрьом та багато інших. Але в їх роботах немає узгодженості щодо визначення сутності даної економічної категорії, а отже, це питання потребує подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування сутнісної характеристики інтелектуального капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині вчені у своїх дослідженнях значну увагу приділяють з'ясуванню сутності такої якісно нової форми капіталу, як інтелектуальний капітал.

Інтелектуальний капітал (від лат. *intellectus* – розум, розумова здатність людини, *capitalis* – головний, домінуючий, основний) – сукупність інтелектуальних ресурсів, умінь і навичок, які людина використовує для отримання прибутку.

Нині існує декілька підходів до розуміння сутності інтелектуального капіталу. Так, Т. Стюарт визначає інтелектуальний капітал як інтелектуальний матеріал, що включає в себе знання, досвід, інформацію, інтелектуальну власність і бере участь у створенні цінностей. Тобто є колективною розумовою енергією [5]. На думку Л. Едвінссона, інтелектуальний капітал – це особливе поєднання людського капіталу (реальних і потенційних інтелектуальних здібностей, а також відповідних практичних навичок працівників компанії) і структурного капіталу (складників капіталу компанії, що задаються такими специфічними факторами, як зв'язки зі споживачами, бізнес-процеси, бренди і ІТ-системи). Тобто це здатність трансформувати знання і нематеріальні активи в чинники (ресурси), які створюють багатство (і відповідну вартість) за рахунок особливого ефекту від «множення» людського капіталу на структурний [3]. При цьому складовими елементами інтелектуального капіталу виступають людський капітал у вигляді знань, практичних навичок і творчих здібностей працівників компанії, моральних цінностей підприємства, культури праці, а також структурний капітал – у вигляді комп'ютерної техніки і програмного забезпечення, організаційної структури тощо.

С. Алберт та К. Бредлі розглядають інтелектуальний капітал як процес перетворення знань у корисні ресурси, які дають конкурентні переваги індивідуумам, фірмам і націям [1].

Своєю чергою, Г. Сент-Ондрж інтелектуальний капітал характеризує як поєднання людського, споживчого і структурного капіталу, підрозділяючи при цьому структурний капітал інноваційний та операційний (процесний) [4], а Й. Руус, С. Пайк та Л. Фернстрьом – як інтелектуальний інструментарій організації, що визначає її творчі можливості щодо створення і реалізації інтелектуальної та інноваційної продукції, який має три складника: кадровий капітал; інтелектуальну власність; маркетингові активи [19].

Б.З. Мільнер розкриває досліджувану економічну категорію як «явні і неявні знання, навички, що належать як компанії, так і окремим особам, а також структурні та культурні елементи підприємства» [17].

Е. Брукінг формулює інтелектуальний капітал як сукупність нематеріальних активів, які можуть бути використані для створення вартості і без яких компанія не може існувати і розвивати конкурентні переваги. При цьому складовими елементами інтелектуального капіталу дослідник називає людські активи, представлені у вигляді сукупності знань співробітників підприємства, їх творчих здібностей, умінь вирішувати проблеми, лідерські якості, підприємницькі й управлінські навички, а також інтелектуальну власність та інфраструктурні і ринкові активи [7].

За визначенням Дж. Даум, інтелектуальний капітал – це засновані на зв'язках структуровані знання і здібності, які мають потенціал розвитку і створення вартості [2].

А.О. Ткаченко характеризує інтелектуальний капітал як «сукупність накопичених негрошових та нематеріальних активів, які використовуються для створення вартості та забезпечують конкурентні переваги компанії» [20].

На думку Б.Б. Леонтєва, інтелектуальний капітал – це вартість інтелектуальних активів, які включають інтелектуальну власність, природні та набуті інтелектуальні здібності та навички, накопичені бази знань і корисні відносини з іншими суб'єктами ринку [15].

В.Л. Іноземцев, виділяючи у складі інтелектуального капіталу людський і структурний капітали, розкриває дану економічну категорію у вигляді інформації і знань, які відіграють роль «колективного мозку», що акумулює наукові й повсякденні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування й організаційну структуру, інформаційні мережі та імідж підприємства [12].

В.П. Багов інтелектуальний капітал характеризує як інтелектуальні ресурси підприємства, які

спричиняють його творчі можливості створювати і реалізовувати інтелектуальну й інноваційну продукцію. При цьому складовими елементами інтелектуального капіталу, на його думку, виступають кадровий капітал та інтелектуальна власність [6]. Деякі вчені розглядають інтелектуальний капітал як сукупність людського, організаційного та клієнтського (споживчого) капіталу. Так, людський капітал представлений у вигляді розумових здібностей і моральних устоїв працівників підприємства, що характеризують знання, навички, творчі здібності, моральні цінності, культуру праці. Організаційний капітал розглядається як результат розумової діяльності працівників, утілений у технічному і програмному забезпеченні, патентах, торгових марках тощо. Своєю чергою, клієнтський (споживчий) капітал утворюється в результаті взаємодії з клієнтами і включає інформаційну клієнтську базу, клієнтські контракти і відносини і т. ін.

А.Л. Гапоненко та Т.М. Орлова під інтелектуальним капіталом розуміють «сукупність знань, інформації, досвіду, кваліфікації і мотивації персоналу, організаційних можливостей, каналів та технологій комунікації, яка здатна створювати додану вартість і забезпечувати конкурентні переваги комерційного підприємства на ринку» [9].

Л.Г. Мельник, С.М. Ілляшенко та В.А. Касьяненко характеризують дефініцію, що вивчається, як розумові здібності людей у сукупності зі створеними ними матеріальними і нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної роботи [16]. На відміну від них А.Н. Козирев і В.Л. Макаров вважають, що поняття інтелектуального капіталу ширше, ніж більш звичні поняття нематеріальних активів та інтелектуальної власності, і ніде у світі не регламентується законодавчими актами [14].

О.Б. Бутнік-Сіверський формулює інтелектуальний капітал як «створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірності одержання прибутку (додаткової вартості)» [8].

Своєю чергою, Є.В. Нанівська розкриває сутність інтелектуального капіталу не тільки як сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, що використовуються на підприємстві у процесі виробництва, але й особливі здібності персоналу підприємства, виражені у знаннях, умінях, набутому досвіді; здібностях, що нагромаджують особливо цінну для підприємства інформацію, яка надає вагому конкурентну перевагу на ринку [18].

О.М. Ковальова у своїх дослідженнях виділяє «особливості інтелектуального капіталу:

- в умовах інформаційної економіки інтелектуальний капітал виступає основним фактором економічного зростання;

- формування інтелектуального капіталу потребує від самої людини і від суспільства в цілому значних витрат, які постійно зростають;

- інтелектуальний капітал у вигляді знань, досвіду, навичок може накопичуватися;

- із накопиченням інтелектуального капіталу його доходність зростає до певного рівня, обмеженого тривалістю активного працездатного віку, а потім різко знижується;

- характер і види інвестицій в інтелектуальний капітал зумовлені історичними, національними, культурними особливостями та традиціями;

- інвестиції в інтелектуальний капітал повинні забезпечувати його власнику отримання вищого доходу;

- інвестиції в інтелектуальний капітал повинні приносити значний за тривалістю й обсягом економічний і соціальний ефект. Чим якісніші і триваліші інвестиції, тим вищий і триваліший ефект;

- інтелектуальний капітал невіддільний від свого носія – живої людини, і внаслідок цього він як актив майже повністю неліквідний;

- використання інтелектуального капіталу завжди саморегулюється незалежно від джерела інвестицій на його розвиток» [13].

На думку вчених з Інституту економіки і прогнозування Національної академії наук України, інтелектуальний капітал – це система характеристик, що визначають здатність людини, іншими словами, якість робочої сили, тобто працівника підприємства, що створює товар чи послуги, у цілях їх відтворення на основі персоніфікованого економічного інтересу кожного суб'єкта і їх сукупності [10].

Аналіз трактувань дефініції «інтелектуальний капітал» демонструє, що дана економічна категорія є досить різнобічною, а більшість зарубіжних та вітчизняних учених дають лише загальне її визначення.

На нашу думку, інтелектуальний капітал можна охарактеризувати як взаємозв'язок знань та досвіду персоналу підприємства, його відносин із партнерами і клієнтами, що забезпечує створення додаткової вартості і особливих конкурентних переваг підприємства.

Цінність інтелектуального капіталу зростає, якщо він реалізується в товарах, послугах та бізнес-процесах, адже якщо інтелектуальний капітал не поєднаний із фінансовим та матеріальним капіталами, то не дає очікуваного результату, який можливий в інноваційній економіці. При цьому частка інтелектуального капіталу в товарі більше порівняно з фінансовим і матеріальним. Особливість інтелектуального капіталу полягає в тому, що він дає значний результат тільки доповнюючи інші капітали новими знаннями. Отже, інтелектуальний капітал – це накопичений ринковий, структурний, соціальний, процесний

та інші капітали. Останні зазначені капітали – результат включення інтелектуального капіталу в корпоративний управлінський і бізнес-процеси. Дані типи капіталів залишаються недорозвиненими без участі інтелектуального капіталу в їх формуванні [11].

Висновки з проведеного дослідження. Уточнюючи сутнісну характеристику інтелектуального капіталу, доцільно виділити такі його особливості:

- пріоритетність розвитку як основного фактора економічного зростання;

- накопичення у вигляді знань, навичок, досвіду;

- значні витрати на формування і використання;

- поєднання значних ризиків і високих прибутків від його використання;

- висока ефективність інвестування.

Отже, інтелектуальний капітал – це різнобічне явище, що формується як результат взаємодії людського з іншими видами капіталу та зумовлює отримання нових знань і активізацію інноваційної діяльності на всіх рівнях економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Albert S. The Impact of Intellectual Capital / S. Albert, K. Bradley // Open University Business School Working Paper. – 1996. – № 15. – P. 32.
2. Daum J.H. Intangible Assets. / J.H. Daum. – Bonn: Galileo Press GmbH, 2002. – 187 p.
3. Edvinsson L. Accounting, Empirical Measurements and Intellectual Capital / L. Edvinsson [Electronic resource]. – Access mode : www.emerald-library.com.
4. Saint-Onge H. Tacit knowledge: the key to the strategic alignment of intellectual capital? // Strategy and Leadership. March-April, 1996. – P. 22.
5. Stewart T.A. Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations / T.A. Stewart – N.Y.: Currency Doubleday. – 1997 [Electronic resource]. – Access mode : <http://conference.be5.biz/r2010/01320.htm>.
6. Багов В.П. Управление интеллектуальным капиталом : [учеб. пособ.] / В.П. Багов. – М. : Камерон, 2006. – 248 с.
7. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг ; пер. с англ. ; под. ред. Л.Н. Ковалик. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
8. Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О.Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16–27.
9. Гапоненко А.Л. Управление знаниями. Как превратить знания в капитал / А.Л. Гапоненко, Т.М. Орлова. – М. : Эксмо, 2008. – 188 с.
10. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гесця. – К. : Ін-т економіки і прогнозування, Фенікс, 2003. – 1008 с.
11. Ермоленко В.В. Интеллектуальный капитал корпорации: сущность, структура, стратегии развития и модель управления / В.В. Ермоленко, Е.Д. Попова // Человек. Сообщество. Управление. – 2012. – № 2. – С. 110–122.
12. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэконо-

мические тенденции в современном мире / В.Л. Иноземцев. – М. : Academia. – Наука, 1988. – 640 с.

13. Ковальова О.М. Интеллектуальный капитал – важлива складова капіталу підприємства / О.М. Ковальова // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (19–21 червня 2012 р.). – Суми : СумДУ, 2012. – С. 57–59.

14. Козырев А.Н. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности / А.Н. Козырев, В.Л. Макаров. – М. : РИЦ ГШ ВС РФ, 2003. – 143 с.

15. Леонтьев Б.Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б.Б. Леонтьев. – М. : Акционер, 2002. – 200 с.

16. Мельник Л.Г. Экономика информации и

информационные системы предприятия : [учеб. пособ.] / Л.Г. Мельник, С.Н. Ильяшенко, В.А. Касьяненко. – Сумы : Университетская книга, 2004. – 400 с.

17. Мильнер Б.З. Управление знаниями в инновационной экономике : [учебник] / Б.З. Мильнер. – М. : Экономика, 2009. – 286 с.

18. Нанівська Є.В. Интеллектуальный капитал підприємств: сутність і значення у сучасних умовах / Є.В. Нанівська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.15. – С. 256–262.

19. Руус Й. Интеллектуальный капитал: практика управления / Й. Руус, С. Пайк, Л. Фернстрем. – СПб. : Высшая школа менеджмента, 2008. – 288 с.

20. Ткаченко А.О. Поняття та структура інтелектуального капіталу підприємства / А.О. Ткаченко // Управління розвитком. – 2013. – № 12. – С. 27–29.

ПОТЕНЦІАЛ ЗРОСТАННЯ ЗБУТОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ

THE GROWTH POTENTIAL OF SALES POSSIBILITIES OF INNOVATION-ACTIVE MACHINE BUILDING ENTERPRISES IN UKRAINE: METHODOLOGY AND PRACTICAL ASSESSMENT TOOLS

У статті запропоновано алгоритм оцінювання потенціалу зростання збутових можливостей інноваційно-активних машинобудівних підприємств України. Обґрунтовано чинники, які обумовлюють активізацію впровадження інновацій на виробництві та використання відповідних інструментів у збуті інноваційної продукції на прикладі підприємств машинобудівної промисловості України. Запропоновано економіко-математичну модель логіт-регресії. Визначено критерії адекватності моделі та ступінь інноваційної активності аналізованих підприємств. Зроблено висновок, що менші за розміром та обмежені в асортименті продукції підприємства більш мобільні з точки зору розвитку інновацій у сфері збутової діяльності.

Ключові слова: збутова політика, збутовий потенціал, інноваційно-активні підприємства, машинобудування.

В статті пропонується алгоритм оцінки потенціалу зростання збутових можливостей інноваційно-активних машинобудівних підприємств України. Обґрунтовано фактори, які обумовлюють активізацію впровадження інновацій на виробництві та використання відповідних інструментів у збуті інноваційної продукції на прикладі підприємств

машиностроительной промышленности Украины. Предложена экономико-математическая модель регрессии. Определены критерии адекватности модели и степень инновационной активности анализируемых предприятий. Сделан вывод, что меньшие по размеру и ограниченные в ассортименте продукции предприятия более мобильны с точки зрения развития инноваций в сфере сбытовой деятельности.

Ключевые слова: сбытовая политика, сбытовой потенциал, инновационно-активные предприятия, машиностроение.

The potential growth assessment algorithm of sales possibilities for innovation-active machine building enterprises in Ukraine is suggested in the article. The factors that determine the activation of innovations implementation in production and the use of appropriate tools in sales of innovative products on the example of the machine-building industry of Ukraine are substantiated. The logit-regression model is proposed. The criteria of model adequacy and the innovation activity degree of analyzed companies are identified. It was concluded that the smaller enterprises and the limited in range ones are more mobile in terms of innovation development in the field of sales activities.

Key words: sales policy, sales potential, innovation-active enterprises, engineering.

УДК 621:005.591.6(477)

Олефіренко О.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри маркетингу
та управління інноваційною діяльністю
Сумський державний університет

Постановка проблеми. В умовах переходу до постіндустріальної стадії розвитку особливої актуальності набуває стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання, що, з одного боку, є інструментом покращення результативності

діяльності підприємств, а з іншого боку, виступає передумовою отримання додаткових конкурентних переваг на різних рівнях їх реалізації. За результатами 2014 року Україна за рівнем розвитку інновацій піднялася у глобальному рейтингу на вісім